

Työelämässä ei pärjää ilman monipuolisia kommunikointi- ja kulttuuritaitoja – miten Jyväskylän yliopiston kielikeskus vastaa näihin haasteisiin?

Julkaistu 23. joulukuuta 2010. Kirjoittanut Anne Räsänen, Peppi Taalas.

Suomalaisesta yliopistosta valmistuvalta on jo yli kolmekymmentä vuotta edellytetty oman alansa kieli- ja viestintätaitojen opintoja sekä äidinkielessä ja toisessa kotimaisessa kielessä että yhdessä tai kahdessa vieraassa kielessä. Tällainen kaikkia opiskelijoita koskeva tutkintovaatimus on ainutlaatuinen maailmassa, etenkin siksi, että kieliä on niin monta ja siksi, että myös äidinkielen opintoja vaaditaan yliopistotasolla. Kateellisina, ja joskus myös yllättyneinä, ovat eurooppalaisiin kieliprojekteihin osallistuvat kollegat kuunnelleet selostuksia kielikeskusjärjestelmämme toimivuudesta ja kieli- ja viestintäkoulutuksen sisällöistä: oppimiseen tarvittavat kieli- ja viestintätaidot, työelämän kieli- ja viestintätaidot, ja tieteenalakohtaiset, akateemisen asiantuntijan kieli- ja viestintätaidot. Kuvaamme tässä artikkelissa, miten Jyväskylän yliopiston kielikeskuksessa seurataan työelämässä toimivien akateemisten asiantuntijoiden kommunikointitaitotarpeita ja –vaatimuksia. Samalla pohdimme, miten nämä tarpeet ohjaavat kieli- ja viestintäkoulutuksemme sisältöjä, painopisteitä ja kehittämistä.

Kielikeskuksessa on tehty opetuksen kehittämiseen liittyvää toimintatutkimusta ajankohtaisista aiheista vuodesta 1994 alkaen. Äskettäin päättyneen viidennen toimintatutkimusvaiheen yhdessä hankkeessa selvitettiin tämän päivän suomalaisessa ja eurooppalaisessa työelämässä tarvittavia kommunikointitaitoja koulutussisältöjen päivittämiseksi. Työelämän kielitaito nähtiin erityisesti kykynä syvälliseen vuorovaikutukseen, luottamuksen luomiseen ja yhteistyön pitkäjänteiseen kehittämiseen.

Akateemisella asiantuntijalla on ydinosaamisen lisäksi huipputason kommunikointitaidot, ongelmanratkaisukyky, kyky kriittiseen ajatteluun sekä taito toimia erilaisissa kulttuureissa ja erilaisista kulttuuritaustoista tulevien työtovereiden ja asiakkaiden kanssa. Päälähtökohtina ovat hyvä äidinkielen luku- ja kirjoitustaito sekä oppimaan oppimisen kyky ja ohjaus. Medialuku- ja kirjoitustaidon merkitys korostuu osaamisen menestystekijänä erityisesti suomessa ja englannissa.

Opetuksen tulisikin painottaa kieli- ja viestintätaitojen kehittämisen lisäksi myös oppimisen avaintaitojen kehittämiseen. Tällaisista taidoista käytetään usein myös sellaisia nimityksiä kuin ”yleistaidot”, ”ydinкомпетенssi” ja ”työelämätaidot”. Niitä ovat esimerkiksi kriittinen ongelmanratkaisukyky, tieto- ja viestintätaidot, kyky kielitaidon itsenäiseen kehittämiseen

sekä ryhmä- ja esiintymistaidot. Kaikkia näitä luonnollisesti tarvitaan myös monikielisissä ja monikulttuurisissa konteksteissa. Harvoin sen sijaan nähdään niiden kaikkien kuuluvan kieli- ja viestintätaitoihin, vaikka ”kieli” on kyllä niissä kaikissa mukana. Mielenkiintoista onkin seurata missä vaiheessa syvälle juurtunut ja yksipuolinen käsitys kielitaidosta (lue: kielitiedosta) laajenisi koskemaan myös kielenkäyttötaitoa sen laajimmassa merkityksessä.

Monikielinen viestintävalmius

Opiskelijan monipuolisten asiantuntijaviestintätaitojen kehittyminen yliopisto-opintojen aikana ei tietenkään ole pelkästään kielikeskusopetuksen varassa, vaan näitä taitoja pitäisi tukea asianmukaisilla pedagogisilla ratkaisuilla kaikissa yliopisto-opinnoissa. Kielikeskusopetus tarjoaa kuitenkin pienryhmäluonteensa mukaan hyvän mahdollisuuden keskittyä monien kyseisten taitojen kehittämiseen. Niinpä meilläkin on vuosittaisen 500 ryhmän ohjelmissamme erikielisiä kursseja, joiden aikana paneudutaan esiintymiseen, esimiesviestintään, median kohtaamiseen, kriittiseen tiedonhankintaan, monikulttuurisessa työyhteisössä viestimiseen, itsenäisen ja jatkuvan kielenoppimisen taitoihin, projektitaitoihin, raportointitaitoihin ja niin edelleen. Taito jakaa omaksuttua tietoa eri yleisöille muodostaa asiantuntijan osaamisen keskiön. Osaamisesta kun ei ole hyötyä, jos siitä ei osaa kertoa, olipa kieli ja tilanne mikä hyvänsä.

Uudeksi haasteeksemme olemme saaneet ja ottaneet opetus- ja kulttuuriministeriön laatimassa korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa vuosille 2009-2015 esitetyn vaatimuksen, jonka mukaan kaikkien korkeakoulusta valmistuvien opiskelijoiden opintoihin tulee sisältyä kansainvälistymistä tukeva osio, jonka toteutuksesta sovitaan henkilökohtaisissa opintosuunnitelmissa. Strategian mukaan aidosti kansainvälisessä korkeakoulu-yhteisössä kaikilla opiskelijoilla, opettajilla, tutkijoilla ja henkilökunnan jäsenillä on mahdollisuus saavuttaa valmiudet kansainväliseen yhteistyöhön ja työskentelyyn kansainvälisessä toimintaympäristössä.

Samansuuntaisia tavoitteita on myös esitetty eurooppalaisissa korkeakoulutuspoliittisissa kannanotoissa ja strategioissa, joissa korostetaan monikielisen ja monikulttuurisen kompetenssin tärkeyttä opiskelija- ja työelämäliikkuvuuden edellytyksenä ja annetaan tämä tehtävä korkeakoulutuksen velvollisuudeksi. Tällainen kompetenssi viittaa taitoihin, jotka ovat eri osaamistasoilla eri kielissä – äidinkieli mukaan luettuna – ja jotka mahdollistavat asiantuntijuuden rakentamisen, kehittämisen ja jakamisen.

Vaikka kielikeskusopetukseen on aina kuulunut myös kulttuuritietouden ja -taitojen integroiminen, niitä on yleensä käsitelty kielikohtaisesti eikä monikielisyyden ja monikulttuurisuuden näkökulmasta. Englannin kielen vahva asema nykypäivän työelämässä on myös muuttanut kulttuuriosaamisen vaatimuksia, koska sen käyttö yhteisenä kommunikointikielenä ei suinkaan tarkoita sitä, etteikö puhekuppaneiden omia kulttuureita tarvitsisi ymmärtää. Päinvastoin, nythän oman kulttuurin ja viestintäkulttuurin piirteet siirtyvät tähän yhteiseen kieleen ja sen käyttöön. Tarvitaan siis yhä enemmän neuvottelua merkityksistä, koska lähes kaikilla kielenkäyttäjillä on jokin muu äidinkieli ja taustakulttuuri kuin englannin mukanaan tuoma.

Konkretiaa ja kehittämistä

Kielikeskuksessa aloitettiin alkuvuodesta 2010 toimintatutkimusprojekti, jonka tarkoituksena on rakentaa monikielinen ja monikulttuurinen opintomoduuli sekä opiskelijoiden että henkilökunnan käyttöön. Tämä modulaarinen ja joustava opintokokonaisuus sisältää osaamisperusteisiakansainvälistymispolkuja ja ohjaa opiskelijoita ja henkilökuntaa kansainvälisen kompetenssin ja kulttuuriosaamisen kehittämiseen omien ja työelämän tarpeiden mukaisesti. Se sisältää tärkeänä osana myös muuten kuin opetuksessa hankitun osaamisen ja sen arvioinnin. Tavoitteena on nimenomaan ymmärtää ja korostaa omaa kieli- ja kulttuuriosaamista – tiedollista ja taidollista – ja laajentaa omia taitokäsityksiä siten, että myös osittainen kompetenssi ja kokemuksen kautta syntyneet taidot nähtäisiin todelliseksi osaamiseksi.

Kielikeskuksen kannalta tällainen lähestymistapa edellyttää sekä arviointimuotojen kehittämistä että eri kieliä opettavien yhteistyötä ja yhteisten käsitysten työstämistä. Siirtyminen kielikohtaisuudesta monikielisyysperiaatteeseen on meillekin melko uusi ajattelu- ja työskentelymalli.

Toimintatutkimus aloitettiin pohtimalla yhteisesti

- Mitä yliopistoyhteisössä oikeastaan tarkoitetaan ”kansainvälistymisellä”? Mitä se voisi konkreettisesti olla osaamisena ja taitoina eli millaisia sisällöllisiä ja kielellisiä tavoitteita siihen voisi kuulua kullekin kohderyhmälle?
- Millaisia kansainvälistymistavoitteita tiedekunnilla, laitoksilla ja koulutusohjelmilla tällä hetkellä on?
- Miten Erasmus-vaihto vaikuttaa opiskelijoiden kieli- ja kulttuuritaitoon?
- Mihin englanti riittää? Mihin se ei riitä?
- Miten kieli- ja viestintätaito näkyy tutkintojen osaamiskuvauksissa?

Projektin aikana olemme käsitelleet seuraavanlaisia kysymyksiä:

- Miten monikielinen ja monikulttuurinen osaaminen kuvataan ja arvioidaan?
- Millä eri tavoilla kansainvälistymisjakso voisi toteutua? Millainen ohjauksen ja oppimisen ympäristö tukee parhaiten kansainvälistymistä?
- Miten kieliopinnoilla/muilla keinoilla tuetaan opiskelijoiden laajempaa vaihtoon lähtöä? Miten kotikansainvälistymistä voisi tukea? Mitä yliopisto ja yliopistoyhteisö tarjoaa tähän? Miten muualla hankittu osaaminen arvioidaan?
- Miten opettajia kansainvälistetään / yliopisto kansainvälistyy? Millä tukitoimilla opettajat ja tutkijat osallistuisivat enemmän opettaja- ja asiantuntijavaihtoon?
- Millaisilla uusilla monikielisillä kursseilla voidaan rakentaa työelämän kieli- ja viestintävalmiuksia monikulttuurisiin tilanteisiin, joissa suurin osa osallistujista on ei-englanninkielisiä, mutta joissa keskustelut käydään englanniksi?
- Onko eri aloilla erilainen osaamisprofiili vai kuuluvatko samanlaiset taidot olennaisena osana jokaisen akateemisen työntekijän kompetenssiin? Miten opiskelijamme oppisivat kuvaamaan sitä mitä he osaavat ”tehdä” jollakin kielellä, ja miten he kertovat omasta kielivarannostaan työnantajille? Mitä keinoja tähän tarvitaan?

Tämänhetkinen tilanne monikielisen ja monikulttuurisen opintomoduulin rakentamisessa on se, että peruselementit ovat koossa, osaamistavoitteet sekä kulttuurikompetenssiin että yleiseen monikieliseen kommunikointikompetenssiin on kirjoitettu, ja edessä on nyt koko kielikeskusta koskevia päätöksiä eri kielten osuuksista tässä kokonaisuudessa. Ensimmäiset kurssit käynnistyvät kevään 2011 aikana samalla kun sisältöjä ja toimintamuotoja kehitetään jatkuvasti.

Tässä tekstissämme olemme keskittyneet yliopistotasoiseen kielikeskusopetukseen ja sen kehittämiseen. Itse asiassa (työ)elämälähtöisen kielenopetuksen tulisi kuitenkin muodostaa jatkumo aivan koulutuksen alkupolulta lähtien. Perusopetuksen kielten opetussuunnitelmia ja oppimateriaaleja suunniteltaessa tulisikin vakavasti pohtia, minkälaisia kielellisiä ja viestinnällisiä valmiuksia nykymuotoiseen kielenopetukseen tulisi sisällyttää. Monipuolinen kielitaito-opetus ja oppijoiden omaehtoisen kielitaidon kehittämisen tukeminen luovat vankkaa pohjaa kieli- ja viestintätaitojen rakentamiselle erilaisissa tilanteissa ja erilaisiin tarpeisiin. Tulevaisuuteen suuntautuminen on toimintaa tänään. Kielenopetuksessakin.

*Anne Räsänen toimii Jyväskylän yliopiston kielikeskuksen englannin lehtorina.
Peppi Taalas on Jyväskylän yliopiston kielikeskuksen johtaja*